

Cronica Ideilor:

Cruciatul veninos de Sorin Lavric

În ultimele decenii, renumitul cercetător Richard Dawkins a devenit simbolul unei aberații de intelect: dintr-un biolog de rasă cu reale aptitudini pentru disciplina geneticii, profesorul de la Oxford a intrat în pielea unui cruciat scientist hotărât a-l scoate pe Dumnezeu din mințile oamenilor.

Malformația suferită e stranie din trei motive: mai întâi fiindcă a luat naștere în mintea unui profesionist însuflețit de cele mai bune intenții, căruia nimeni nu-i pune la îndoială onestitatea. În al doilea rând, fiindcă diatribele pe care le repede împotriva religiei l-au izolat treptat în lumea colegilor de breaslă. Chiar și cei care îi împărtășesc convingerile au început să-l ocolească grație intuiției că tonul deplasat cu care își proferează isteriile nu face decât să-i compromită calitățile care l-au consacrat. Adepții îl părăsesc și prietenii i se răresc ca atinși de o boală contagioasă. Exasperat de paroxismele savantului, un coleg de universitate, om de știință ateu cu vechime în branșă, a îndreptat un apel către lumea cititorilor: „Nu ne judecați pe toți după bălmăjeala asta intelectuală.“ (p. 81)

În al treilea rând, singurii care îl mai aplaudă pe autorul Genei egoiste sînt tocmai adversarii, care intuiesc că lipsa-i de măsură dă naștere unor reacții care le sînt prielnice. Mai precis, toate imprecategoriile adresate lui Dumnezeu au efectul unei apologii indirecte. De pildă, încîntat de consecințele răbufnirilor arțăgoase pe care Dawkins le-a îndreptat împotriva capetelor pătrate care se încăpățînează să creadă în himera divină, William Dembski, unul din promotorii ideii că universul e urmarea unui proiect inteligent, i-a adresat o scrisoare de grațitudine: „Le spun întruna colegilor mei că dumneavoastră sînteți unul din cele mai grozave daruri ale Domnului pentru mișcarea Proiectul Inteligent. Drept care vă rog: țineți-o tot așa.“ (p. 78) Și Dawkins o ține tot așa, incapabil să accepte că există minima posibilitate ca viziunea lui să fie postişă. Iată cazul unui spirit care e atît de încredințat că punctul său de vedere e impecabil, încît, rămas singur și infailibil, biologul privește lumea ca un înger care nu mai are cui să-i trimită vestea cea bună.

Autorii cărții de față, colegi cu Dawkins la Oxford, se numără printre acei dezamăgiți atinși de iritare principială: conștienți că Dawkins încalcă principiile biologiei, ei se străduiesc să-și salveze disciplina de neîncrederea reactivă pe care fervoarea lui stridentă a însămintat-o în publicul amator de cărți de popularizare. E ca și cum, amenințată dinlăuntru de un spirit care o subminează prin exces de devoțiune doctrinară, biologia își inventează avocați pe care îi scoate în luptă din nevoia de a-i apăra crezul. Alister și Joanna McGrath sînt tocmai avocații chemați să ferească biologia de furia ideologică a inflexibilului Dawkins. Și cum din cauza lui, oamenii au impresia că știința nu are alt rost decît acela de a le insufla mefiența în Dumnezeu, Alister și Joanna McGrath se străduiesc să risipească nociva impresie.

Pledoaria lor e dublă: 1) de scoatere a științei de sub bănuiala unei intenții de propagandă antireligioasă; 2) de combatere a lui Dawkins în cîteva din ideile sale predilecte. La primul punct, autorii pun accentul pe o trăsătură obligatorie a științelor naturale, aceea că ele nu oferă o viziune asupra universului și că darwinismul e neutru sub unghi religios. Cu alte cuvinte, selecția naturală nu încurajează nici viziunea religioasă și nici pe cea atee. De aici decurge a doua trăsătură: există o limită a științei pe care nu o poate încălca decît cel

care renunță la spiritul ei. Așa se face că există probleme la care știința nu poate răspunde (de pildă, sensul universului sau al vieții umane), aberația apărând în clipa în care biologii încearcă totuși să dea răspuns unor chestiuni ce nu țin de domeniul lor.

La al doilea punct, autorii se opresc asupra ideilor dragi lui Dawkins. Mai întâi, ideea că credința e o amețală irațională din care nu gustă decît spiritele debile, premisa biologului fiind că rațiunea e o facultate bună din a cărei exercitare rezultă știința, pe cînd sentimentul (credința) e o facultate rea care naște superstiția obtuză. Ce uită Dawkins e că opțiunea unui om pentru rațiune nu poate fi la rîndul ei justificată rațional, că așadar e ceva irațional în înclinația celui care, făcînd apologia rațiunii, respinge îngustimea credinței. Cu alte cuvinte, în premisele intime ale demersului său, Dawkins e tot atît de irațional ca habotnicii credincioși pe care îi detestă. În definitiv, dacă religia e atît de inutilă pe cît o înfățișează teoreticianul, atunci ea ar fi trebuit de mult să fie eliminată de acea selecție naturală căreia Dawkins îi atribuie rolul de arbitru unic al istoriei. Și totuși, religiile nu au murit, caz în care ori selecția mai dă din cînd în cînd rateuri, tolerînd epave spirituale, ori există ceva vital în miezul trăirilor de credință.

Apoi, Dawkins e încredințat că orice religie poate fi explicată prin cauze naturale (darwiniste sau psihologice), iar cine susține existența unui element supranatural e un filistin vetust, vrednic de a fi supus caterisirii publice. Greșeala lui Dawkins e că judecă religia dinlăuntrul teoriilor cognitive, de parcă scopul suprem al religiei ar fi cunoașterea universului. În realitate, dogmele nu au rostul de a explica lumea, ci de a le da oamenilor un sentiment de comuniune pe bază de ritualuri. Altminteri, credința e o soluție de consolare convenită amărîților lumii, detaliu greu de susținut în fața milioanei de oameni de știință care cred în Dumnezeu.

De fapt, Dawkins cere religiilor să se comporte ca niște sisteme științifice, punînd explicația drept condiție neapărată a rostului lor în lume. Potrivit acestei viziuni, Dumnezeu supraviețuiește numai acolo unde mai există goluri în cunoașterea omenirii, dar noroc că va veni ziua cînd, lămurind totul, științele îl vor alunga de tot pe nesuferitul arheu. De exemplu, teoria unificată a fizicii va explica exhaustiv lumea, Dawkins căzînd în paradoxul autoreferențialității de tip Gödel: o teorie care explică totul nu se poate explica pe ea însăși, caz în care înlăuntrul ei vor exista mereu afirmații cu neputință de demonstrat. Variantă modernă de regresivitate la nesfîrșit, o problemă de tipul: „cine îl creează pe Dumnezeu care creează universul“ poate fi reformulată așa: „cine explică teoria care explică totul?“ De aceea, idealul cunoașterii exhaustive e de neatins din rațiuni de consistență logică.

Mai mult, pentru Dawkins, un om de știință care nu e ateu e o făptură degenerată, care nu e demnă de a intra în altarul luminat al rațiunii lucide. Științific vorbind, exigența e plauzibilă, omenește însă e catastrofală, căci „unul dintre cele mai mari deservicii pe care Dawkins le-a putut face științelor naturii a fost și este să le descrie ca iremediabil și definitiv atee. Or, ele nu sînt deloc așa; și totuși, vigoarea de cruciat a lui Dawkins a condus la amplificarea acestei percepții alienante în multe zone ale conservatorismului protestant american. Există oare o modalitate mai potrivită de a face ca științele respective să fie privite într-o lumină negativă în interiorul acelei comunități, într-o perioadă în care interesul și devotamentul față de religie recîștigă teren aproape în totată lumea?! Nu-i de mirare, așadar, că mulți darwiniști s-au declarat alarmați de această încercare de a eticheta concepția lor drept atee.“ (p. 77)

În fine, Dawkins a sporit senzația că între științe și religii există un război total. În

realitate, tactica e folosită doar de acei ideologi care, vrînd să distrugă o religie rivală, și-o cruță în ascuns pe a lor. Și cum Dawkins e un intelectual naiv care combate religia sub unghi strict cognitiv, efortului său nu i se pot imputa calcule secrete de ordin agresiv. Pur și simplu avem de-a face cu un spirit pe care propria pledoarie l-a încins atît de mult că și-a dat singur foc pulpaneii, discreditîndu-și teoria și șubrezindu-și viziunea.